

4. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития: Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры. / Й.А. Шумпетер – М. : Прогресс, 1982. – 456 с.
5. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. №40-ІУ // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002. – № 36. – Ст. 266.
6. Инновационный менеджмент : учеб. пособие / Под ред. д.э.н. Л.Н. Оголевой. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 238 с.
7. Михайлова Л.І. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. для студ. вузів / Л.І. Михайлова, С.Г. Турчина. – К. : ЦУЛ, 2007. – 248 с.
8. Волков О.І., Денисенко М.П., Гречан А.П. та ін. Економіка та організація інноваційної діяльності : Підручник (третє видання). – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 662 с.
9. Марковський І.О. Організаційно-економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку країн-членів ЄС // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 1. – С. 28–33.
10. Гринюк Н.А. Деякі аспекти інноваційного розвитку України в умовах інтеграції // Проблеми науки. – 2011. – 10. – С. 2–6.
11. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: Навчальний посібник / С.М. Ілляшенко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми : ВДТ «Університетська книга»; К. : Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. – 324 с.

УДК 338.2:621.31

Зеленюк Т.А.

*аспірант, молодший науковий співробітник
Інституту економіки та прогнозування
Національної академії наук України*

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ РИНКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ

У статті здійснено комплексний аналіз та узагальнено досвід трансформації ринків електроенергії країн світу. Виокремлено етапність лібералізації ринків електроенергії країн ЄС. Доведено, що лібералізація ринку електроенергії має відбуватися не за єдиною методикою відповідно до чіткого плану, а з врахуванням національних особливостей. Обґрунтовано оптимальні шляхи проведення реформи вітчизняного електроенергетичного ринку.

Ключові слова: лібералізація, трансформація, ринок електроенергії, державне регулювання, конкурентні відносини.

Зеленюк Т.А. СИСТЕМАТИЗАЦИЯ МИРОВОГО ОПЫТА ЛИБЕРАЛИЗАЦИИ РЫНКА ЭЛЕКТРОЭНЕРГИИ

В статье проведен комплексный анализ и обобщен опыт трансформации рынков электроэнергии стран мира. Выделена этапность либерализации рынков электроэнергии стран ЕС. Доведено, что либерализация рынка электроэнергии должна происходить не в соответствии с четким планом, а с учетом национальных особенностей. Обоснованы оптимальные пути проведения реформы отечественного электроэнергетического рынка.

Ключевые слова: либерализация, трансформация, рынок электроэнергии, государственное регулирование, конкурентные отношения.

Zelenyuk T.A. SYSTEMATIZATION OF THE WORLD EXPERIENCE LIBERALIZATION OF ELECTRICITY MARKETS

In this article presents a comprehensive analysis and summarized the experience of transformation of world's electricity markets. Author determined stages of liberalization of electricity markets in the EU. It is proved that the liberalization of the electricity market should not occur with a clear plan, and taking into account the national characteristics. It is substantiated optimal ways of implementation of the reform the domestic electricity market.

Keywords: liberalization, transformation, electricity market, government regulation, competitive relationships.

Постановка проблеми. Активізація процесів трансформації та лібералізації національних ринків електроенергії розпочалася близько 15-20 років тому, проте досі немає єдиного узгодженого бачення щодо оптимальної моделі ринку, що, в свою чергу, пояснюється особливостями структури ринків, ефективністю функціонування електроенергетичних підприємств, державною енергетичною політикою. Процеси лібералізації ринків електроенергії відбуваються в країнах з різною інтенсивністю, глибиною інституційних змін, підходами до ціноутворення та торгівлі, формами залучення інвестиційних ресурсів. У зв'язку з реформуванням ринку електроенергії України актуальності набуває дослідження і узагальнення світового досвіду лібералізації ринків електроенергії з метою обґрунтування оптимальних шляхів проведення реформи вітчизняного електроенергетичного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведені дослідження вказують на те, що тема до сьогодні залишається актуальною як з точки зору наукового дослідження, так і з практичного впровадження. Необхідно зазначити, що аналізу досвіду реформування електроенергетичного сектору окремих кра-

їн та інтеграційних угруповань приділяється увага вітчизняних дослідників, серед яких: А.Г. Боярчук [1], В.Г. Варнавський [2], Р.Ю. Заглада [3], С.В. Казанський [4], С.А. Мехович [5], І.А. Франчук [6] та інші, проте на сьогоднішній день не зроблено його систематизації та недостатньо проаналізовано його вплив на подальший розвиток ринку електроенергії України.

Постановка завдання. Метою дослідження є проведення комплексного аналізу трансформації ринків електроенергії в країнах світу. Узагальнення результатів дослідження ринку є важливим засобом одержання інформації, без якої неможливе прийняття ефективних та своєчасних управлінських рішень при реформуванні ринку електроенергії України. Важливим завданням дослідження світових ринків електроенергії є визначення та оцінка закономірностей їх формування, тенденцій розвитку, а також характеру функціонування ринкового механізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо до 80-90-х рр. ХХ ст. у більшості країн світу ринки електроенергії з вертикально-інтегрованою структурою розглядалися як природна монополія [7], то основна спрямованість реформ в електроенергетиці

за кордоном пов'язана з впровадженням конкуренції у сфері генерації електроенергії. До трансформаційних процесів на ринках електроенергії тарифи на послуги повністю знаходилися під контролем держави. Проте така система функціонування електроенергетичного сектору вичерпала свою ефективність відповідно до умов, в яких вона опинилася в той час.

Аналізуючи світовий досвід розвитку ринку електроенергії, слід відзначити, що його трансформація у глобальному масштабі призвела до радикальних структурних змін, які сягають основ його функціонування. Характерна риса цих змін у світовій економіці полягає у відмові від жорстких економічних, організаційних, юридичних бар'єрів, а також бар'єрів, пов'язаних з питанням власності. Проте на практиці проявляється тенденція не до повної відмови суб'єктів ринку електроенергії від централізованих механізмів управління, а до зведення до мінімуму державного регулювання у їхніх внутрішніх та зовнішніх справах.

Трансформація ринку електроенергії – одна з сучасних тенденцій розвитку світової енергетики. Вона виникла не випадково, а в силу збігу ряду умов, які склалися в галузі лише в останні два-три десятиліття. Серед них:

- технологічні та організаційні зміни у виробництві та передачі електричної енергії, які безпосередньо пов'язані із збільшенням енергопотоків, що в подальшому створює нові можливості для конкуренції між постачальниками енергії;

- зростання вимог до енергоефективності і «екологічної чистоти» виробництва (ці фактори сприяють частковій заміні нарощування місцевих генеруючих потужностей на отримання електрики з енергонадлишкових регіонів);

- збільшення ступеня економічної інтеграції окремих територій (зокрема, країн Європейського Союзу, Північної Америки).

На основі аналізу світового досвіду проведення структурно-інституціональних реформ на електроенергетичних ринках встановлено, що в загальному серед головних причин реформування ринку електроенергії вважається:

- недостатня ефективність регульованих монополій, відсутність у них належних стимулів для зниження витрат виробництва через застосування витратного принципу формування тарифів на електроенергію;

- відсутність у електроенергетичному секторі інвестиційних ресурсів на модернізацію та оновлення зношеного технічного обладнання та впровадження нових технологій;

- наповнення бюджету за рахунок отримання додаткових надходжень від приватизації об'єктів ринку електричної енергії;

- необхідність впровадження технологічних інновацій на енергетичних підприємствах з метою підвищення ефективності їх функціонування.

Як зазначає Ш. Ташпулатов [8], розвиток конкуренції між виробниками електроенергії відіграє вирішальне значення для забезпечення ефективності і зниження цін на електроенергію. Т. Міронова [9] вважає, що головними причинами, які змусили уряди більшості країн зважитися на проведення серйозних реформ в електроенергетиці, є безпосередньо низька ефективність і конкурентоспроможності власної промисловості, відсутність інвестицій для розвитку енергетичного сектору. Окрім того, причиною трансформації ринків електроенергії вважається відсутність у енергокомпаній країн світу належних

стимулів для зниження витрат виробництва через витратний принцип формування тарифів на електроенергію.

Електроенергетичні ринки країн характеризуються специфічними умовами функціонування і на основі цього нами виокремлено причини реформування у таких з них [10; 11; 12]:

- в Норвегії і США основною метою реформ було згладжування різниці в цінах на електроенергію в різних регіонах країни;

- в Австралії – підвищення ефективності інвестування в розвиток електроенергетичної інфраструктури і зростання конкурентоспроможності енерговиробників;

- у Великобританії, Аргентині та Бразилії – зниження споживчих тарифів за рахунок зростання ефективності енерговиробництва та залучення великих іноземних інвесторів;

- у Китаї – оптимізація витрат та вдосконалення механізму ціноутворення задля сприяння розбудові мережевої інфраструктури.

У результаті трансформації ринків електроенергії країн світу змінилися структура і принципи поведінки учасників ринку:

- на заміну монополісту з'являються конкуруючі фірми-виробники, оператор мережі, торговці електроенергією тощо, які оптимізують свою діяльність індивідуально;

- змінилися критерії економічної діяльності учасників ринку – максимізація прибутку замінила мінімізацію витрат;

- формуються потужні приватні компанії, які, користуючись своїм впливом на ринку, можуть необґрунтовано підвищувати ціни, створюючи умови недосконалої конкуренції.

У більшості країн Європи накопичений позитивний досвід регулювання ринків і стимулювання інвестиційних процесів. Негативні прояви є наслідком відмови від економічної логіки і неадекватного державного регулювання. Результати аналізу розвитку електроенергетичного ринку країн Центрально-Східної та Південної Європи свідчить, що у більшості з них (Чехія, Угорщина, Польща, Румунія й ін.) процеси трансформації пов'язані з дезінтеграцією електроенергетичних холдингів і поетапною приватизацією генеруючих і дистрибуційних компаній. При цьому, за умов здійснення приватизації енергетичних компаній, виникла така проблема, як накопичення заборгованості, яка, в свою чергу, істотно погіршила інвестиційну привабливість відповідних об'єктів. Зазначену проблему у низці країн Європи вирішували шляхом створення палат боргових розрахунків та банків для реструктуризації кредитів. Прикладом таких утворень є Естонський національний борговий фонд, Словенське агентство з відновлення банків. Окрім того, проблему накопичення заборгованості вирішували також шляхом списання боргів, реалізації певних програм з розпорядження безнадійними боргами, трансформації заборгованості одних компаній в акціонерний капітал інших у таких країнах, як Румунія, Польща та Чехія, Литва [13, с. 56].

У цілому на основі огляду зарубіжної літератури можна дійти висновку, що найбільш лібералізованими і конкурентними ринками електроенергії в країнах ЄС є [4, с. 14]:

- Великобританія, де діє контрактна система продажу електроенергії між виробниками і споживачами (постачальниками) із збереженням спотового ринку для балансуєючих цілей, а торгівля електроенергією і потужностями здійснюється на добу вперед на кожні півгодинні інтервали;

- Норвегії, Швеції, Данії, Фінляндії та Іспанії, у яких переважають пули зі спотовими цінами та торгівлею значною частиною електроенергії через біржу Nordpool;

- енергоринок Німеччини, у якій використовуються двосторонні контракти зі значно меншим впливом енергетичних бірж.

Слід зазначити, що лібералізація ринку електроенергії не означає необхідності радикальних перетворень у структурі власності. Так, у Норвегії, Швеції та США кардинальних змін у структурі власності не відбулося, тоді як в Англії та Уельсі приватизація була основним напрямком реформ. Причому якщо в Норвегії, Швеції, Франції у виробництві та збуті електроенергії, як і раніше, домінують державні компанії, то в США, Японії, Іспанії, Бельгії більша частина виробництва і збуту електроенергії припадає на приватні компанії. У інших країнах здійснювалася приватизація генеруючих, розподільних і збутових компаній, проте транспортування електроенергії, як правило, концентрується в єдиній компанії і нерідко залишається в державній власності.

На основі аналізу проведення реформ на ринках електроенергії країн Європи процес лібералізації умовно можливо поділити на наступні етапи [7; 8; 10]:

- 1) початок запровадження лібералізаційної моделі розвитку ринку електроенергії (1990 – 1997 рр.);
- 2) консолідація лібералізаційної моделі (1997 – 2003 рр.);
- 3) криза вихідної моделі і необхідність усвідомлення регулювання ринкових відносин (з 2003 р.).

За роки реформ в світі накопичено значний досвід організації, стимулювання конкуренції, функціонування оптових і роздрібних ринків електроенергії, державного регулювання, залучення в галузь приватних інвестицій. Результатом лібералізації стала низка позитивних тенденцій у розвитку галузі. Разом з тим на шляху реформ виникла низка проблем, зумовлених монополієм характером електроенергетики, унікальністю виробленої нею продукції, обмеженістю поліції конкурентних сил. Деякі з очікувань, пов'язаних з реформою, зокрема зниження цін на електроенергію і масованого припливу в галузь приватного капіталу, виправдалися лише частково. Значні аварії останніх років в електричних енергосистемах США, Канади, країн Європейського Союзу, Російської Федерації призвели до перегляду деяких концептуальних положень щодо створення і організації ринку електроенергії, загальмували його лібералізацію, в деяких випадках поставили під сумнів доцільність проведення в галузі масштабної приватизації.

Реформа електроенергетики в Російській Федерації поки не привела до досягнення поставлених цілей по підвищенню ефективності виробництва та споживання електроенергії, забезпечення надійного та безперебійного енергопостачання споживачів. Інвестиційні процеси в галузі слабкі. Значного оновлення матеріально-технічної бази не відбувається. На засіданні Уряду Російської Федерації ще у грудні 2005 р., присвяченому аналізу стану справ у російській електроенергетиці, підкреслювалося, що потрібні нові підходи до реформування галузі, засновані на аналізі сучасного світового досвіду, переосмислення концепцій, покладених раніше в основу реформ [7, с. 13].

Узагальнюючи аналіз світового досвіду реформування електроенергетики, слід зазначити такі його прояви:

- в умовах лібералізованих ринків електроенергії і тепла істотно зростають складність технологічного і комерційного управління енергосистемами;

- різний ступінь лібералізації ціноутворення на оптовому і роздрібному ринках може привести до значних цінових шоків і соціальної напруги, особливо в періоди сезонних коливань попиту;

- високий ступінь дерегулювання ринків електроенергії за умов відсутності системної приватної або державної координації дій ринкових агентів може привести до значних коливань цін, їх зростання і дестабілізації усієї системи електропостачання;

- превалювання поточних цілей енергокомпаній над довгостроковими може привести до скорочення робіт щодо підтримки устаткування в працездатному стані, зниження об'єму інвестицій унаслідок зростання фінансових ризиків; ситуація ще більш посилюється у випадках наявності істотних політичних ризиків.

Сучасна ситуація на національних та регіональних енергетичних ринках вносить зміни в існуючі, а також формує нові напрями енергетичної політики країн. Для України, яка останніми роками йде шляхом реорганізації ринку електроенергії, створення і розвитку ринкових механізмів функціонування електроенергетики, досвід інших країн відіграє вагомий роль.

Висновки з проведеного дослідження. Аналізуючи вищевикладене, можна зробити такі висновки:

- міжнародний досвід щодо реформування ринків електроенергії свідчить про неоднозначність трансформаційних процесів, відтак не можна сформулювати єдині універсальні рекомендації для кожної країни;

- якщо політика лібералізації і впровадження конкуренції на ринку електроенергії обґрунтована, чітко структурована і ефективно реалізується, то практика показує зростання ефективності системи, що, зокрема, проявляється у зростанні обсягу продажів; появи на ринку значної кількості енергокомпаній, що, в свою чергу, призводить до посилення цінової конкуренції; підвищення конкурентоспроможності залежних від електроенергії галузей внаслідок зниження цін для кінцевих споживачів; забезпеченні дотримання стандартів якості;

- реформування ринку електроенергії в Україні має розпочинатися зі створення єдиної, чіткої і прозорої правової бази; перехід до нових ринкових умов призводить до зміни складу учасників ринку та перерозподілу функцій між вже існуючими;

- на основі аналізу міжнародного досвіду проведення структурно-інституціональних реформ електроенергетичного сектору лібералізацію ринку електроенергії України можна розглядати як прояв загальносвітової тенденції. Трансформацію електроенергетичного ринку України доцільно започатковувати із формування інституціонального забезпечення з виокремленням чітких і прозорих взаємозв'язків між суб'єктами ринку та органами управління.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Боярчук А.Г. Лібералізація енергетики: досвід США та можливість його застосування в Україні/А.Г. Боярчук // Науковий вісник: зб. наук-техн. праць. – вип. 16.3. – 2006. – С. 254–259.
2. Варнавський В.Г. Реформування світової електроенергетики./ В.Г. Варнавський // Економіка та держава. – 2010. – № 10. – С. 16–18.
3. Заглада Р.Ю. Реформування галузі електроенергетики: міжнародний та вітчизняний досвід / Р.Ю. Заглада, Е.Р. Чеченева. – 2010. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.rusnauka.com/34_NIEK_2010/Economics/75176.doc.htm.
4. Казанський С. Світовий досвід організації оптових ринків електричної енергії / С. Казанський // Електропанорама. – 2008. – № 1-2.
5. Мехович С.А. Вплив сучасних тенденцій на реформування

- ринку електроенергії в Україні. / С.А. Мехович // Маркетинг і менеджмент інновацій. – № 2. – 2012. – С. 208 – 213.
6. Франчук І.А. Світові тенденції розвитку ринків енергозабезпечення і систем їх державного регулювання / І.А. Франчук // Економіка та держава. – 2008. – № 12 (72). – С. 66–68.
 7. Огневенко Г.С. Государственное регулирование электроэнергетики: проблемы теории и практики / Г.С. Огневенко // Барнаул: Издательство АлтГТУ, 2008. – 197 с.
 8. Tashpulatov Sherzod N. Analysis of Electricity Industry Liberalization in Great Britain How Did the Bidding Behavior of Electricity Producers Change. – 2010. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.isvav.cz/resultDetail.do?jsessionId=7D4052ABCA83519BE4E7F51CBDF0E201?rowId=RIV%2F00216208%3A11640%2F10%3A00351412!RIV11-MSM-11640>.
 9. Миронова Т.А. О международном опыте реформирования электроэнергетики. / Т.А. Миронова // Журнал «Энергетическая политика». – 2002. – Выпуск № 2-3. – С. 77–80.
 10. Report on regulation and the electricity market, 2011, с. 1-26. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.energy-regulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/NATIONAL_REPORTS/National%20Reporting%202011/NR_En/C11_NR_Norway-EN.pdf.
 11. Johannes Mauritzen. What Happens When it's Windy in Denmark? An Empirical Analysis of Wind Power on Price Variability in the Nordic Electricity Market, 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifn.se/wfiles/wp/wp889.pdf>.
 12. Thomas Steve. Competitive energy markets and nuclear power: Can we have both, do we want either? / Steve Thomas // Energy Policy. – 2010. –38 (9). – PP. 4903–4908.
 13. Семенов В.А. Оптовые рынки электроэнергии за рубежом. Аналитический обзор / В.А. Семенов // М. : Научно-учебный центр ЭНАС, 2008. – 192 с.
 14. Jamsb T., Pollitt M.G.. Incentive Regulation of Electricity Distribution Networks: Lessons of Experience from Britain // Faculty of Economics – Judge Business School, University of Cambridge. – 13 February 2007.

УДК 631.17:631.145

Іванова Т.Л.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
Донецького державного університету управління*

СТАН ТА ПРІОРИТЕТИ НАУКОВО-ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню стану та пріоритетів науково-фінансового забезпечення інноваційних процесів в Україні на основі узагальнення і аналізу основних індикаторів сфери наукової діяльності, джерел та обсягів фінансування інновацій. Зроблено висновок, що обсяги фінансування інновацій з різних джерел і, насамперед, державних асигнувань, не є достатніми і потребують збільшення. Послідовно проводиться думка про необхідність розроблення і впровадження інвестиційно-інноваційного сценарію сталого розвитку національної економіки, який має стати стратегічним імперативом макроекономічної політики держави у довгостроковому періоді.

Ключові слова: економічне зростання, конкурентоспроможність економіки, інноваційна діяльність, показники наукової сфери країни, науково-фінансове забезпечення, інвестиційно-інноваційний сценарій сталого розвитку

Іванова Т.Л. СОСТОЯНИЕ И ПРИОРИТЕТЫ НАУЧНО-ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

Статья посвящена исследованию состояния и приоритетов научно-финансового обеспечения инновационных процессов в Украине на основе обобщения и анализа основных индикаторов сферы научной деятельности, источников и объемов финансирования инноваций. Сделан вывод, что объемы финансирования инноваций из разных источников и, в первую очередь, государственных ассигнований, не являются достаточными и требуют увеличения. Последовательно проводится мысль о необходимости разработки и внедрения инвестиционно-инновационного сценария устойчивого развития национальной экономики, которое должно стать стратегическим императивом макроэкономической политики государства в долгосрочном периоде.

Ключевые слова: экономический рост, конкурентоспособность экономики, инновационная деятельность, показатели научной сферы страны, научно-финансовое обеспечение, инвестиционно-инновационный сценарий устойчивого развития.

Ivanova T.L. THE STATE AND PRIORITIES OF SCIENTIFICALLY-FINANCIAL PROVIDING OF INNOVATIVE ACTIVITY ARE IN UKRAINE

The article is sanctified to research of the state and priorities of the scientifically-financial providing the innovative processes in Ukraine on the basis of generalization and analysis the basic indicators of sphere the scientific activity, sources and volumes of financing the innovations. Drawn conclusion, that volumes of financing the innovations from different sources and, first of all, state assignments, are not sufficient and require an increase. An idea is consistently conducted about the necessity of development and introduction the investment-innovative scenario of sustainable development the national economy, which must become the strategic imperative the macroeconomic policy of the state in a long-term period.

Keywords: economy growing, competitiveness of economy, innovative activity, indexes of scientific sphere of country, scientifically-financial providing, investment-innovative scenario of sustainable development.

Постановка проблеми. Найважливішим завданням стратегії економічного і соціального розвитку України в умовах глобалізаційних викликів і необхідності підвищення міжнародної конкурентоспроможності України є створення умов для структурно-інноваційного відновлення національної економіки. Постановка цієї задачі лежить у площині вирішення проблеми фінансового забезпечення інноваційної перебудови економіки і потребує дослідження сучасного стану основних фінансово-економічних показників розвитку інноваційної діяльності в країні з метою формування ефективної макроекономічної політики, спрямованої на їхнє найскоріше зростання.

Стаття присвячена дослідженню стану та пріоритетів науково-фінансового забезпечення інноваційних процесів в Україні на основі узагальнення і аналізу основних індикаторів сфери наукової діяльності, джерел та обсягів фінансування інновацій. Зроблено висновок, що обсяги фінансування інновацій з різних джерел і, насамперед, державних асигнувань, не є достатніми і потребують збільшення. Послідовно проводиться думка про необхідність розроблення і впровадження інвестиційно-інноваційного сценарію сталого розвитку національної економіки, який має стати стратегічним імперативом макроекономічної політики держави у довгостроковому періоді.